

УДК:069.8(477-25):[355.1–053.18“364”:94(477.41+477.44+477.86)“1939/1945”]

© Любов ЛЕГАСОВА  
© Наталя ФІЛАТОВА

## ЛЮДСЬКІ ВІЙСЬКОВІ ВТРАТИ ВІННИЧЧИНИ, КИЇВЩИНИ ТА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ В 1939–1945 рр. (ЗА ДОКУМЕНТАЛЬНИМ ФОНДОМ ЗАГИБЛИХ)

*У статті викладено підсумки реалізації науково-дослідницької програми «Україна в роки Другої світової війни – демографічний вимір» (Вінниччина, Київщина та Івано-Франківщина) за документальним фондом солдатів Червоної армії, загиблих у 1939–1945 рр. Національного музею історії України у Другій світовій війні.*

**Ключові слова:** документальний фонд загиблих, сповіщення про загибель, Національний музей історії України у Другій світовій війні, Вінницька область, Івано-Франківська область, Київська область.

Друга світова війна позначилася на долі кожної української родини й надалі справляє неабиякий вплив на політичне, релігійне, культурне, інтелектуальне життя українського суспільства у XXI ст. Вона є вагомим складником історичної пам'яті суспільства.

На жаль, як виявилось, уроки найбільшого кривавого протистояння ХХ ст. не засвоєні. Війна між імперськими амбіціями сучасного керівництва Російської Федерації та незалежним майбутнім України триває у XXI ст.

Проблема людських військових утрат є актуальною і сьогодні, адже й через 75 років по завершенні Другої світової остаточно кількість загиблих наших співвітчизників у тій війні невідома.

У підрахунках людських військових утрат у лавах Червоної армії під час Другої світової війни задіяно переважно масив документів, який відображає події німецько-радянської війни. Утрати військовослужбовців на радянсько-польській (1939 р.), радянсько-фінляндській (1939–1940 рр.) та радянсько-японській (1945 р.) війнах обраховуються окремо.

Одним із перших, хто намагався встановити загальну кількість утрат України у світовому протистоянні, був відомий український дослідник із Франції

В. Косик. Найголовнішою заслугою науковця стало сприяння усталенню у вітчизняній історіографії україноцентричного бачення подій Другої світової війни. Вивчаючи загальні втрати СРСР, він дійшов висновку, що за час війни Україна втратила 8 млн громадян (2,5 млн військових та 5,5 млн цивільних осіб), тобто 19 % усього населення. Але демографічні втрати України були ще більшими – 14,5 млн (убиті, померлі від хвороб і голоду, евакуйовані, депортовані, мобілізовані, емігранти, втрати у природному прирості). У січні 1941 р. в Українській РСР проживало 41,9 млн осіб. У 1945 р. – лише 27,4 млн. [30, 455].

Серед українських наукових досліджень, які вирізнялися новими методологічними підходами у висвітленні проблеми місця та ролі України в подіях Другої світової війни, насамперед треба виокремити праці М. Ковалю, який уперше спробував концептуалізувати україноцентричну візію Другої світової війни, надати новим теоретичним побудовам внутрішньої логіки та емпіричної аргументації [28; 29]. Вітчизняні історики І. Муковський та О. Лисенко в результаті тривалого пошуку дійшли висновку, що з території України за роки війни було мобілізовано до Збройних сил СРСР 7 млн українців, із яких кожен другий загинув [33, 547]. Автори, спираючись на архівний матеріал, наводять нові дані щодо кількості українців у різних арміях. Сьогодні дослідники вітчизняної історії намагаються встановити втрати України в інших збройних формуваннях, зокрема й серед вояків Української повстанської армії [32]. Останнім часом з'явилися дослідження про втрати українців у німецьких збройних формуваннях [6].

Утім, за інформацією видання Генерального штабу та Військово-меморіального центру Збройних сил Російської Федерації, безповоротні втрати всього Радянського Союзу на фронтах німецько-радянської та радянсько-японської війн становили 8 млн 668 тис. 400 військовослужбовців [38, 227]. За національним складом серед безповоротних утрат українців у тому самому джерелі зазначено лише 1 377 400 осіб [38, 228].

Утім, науковці Музею після опрацювання історіографічних джерел із питань людських військових утрат Радянського Союзу загалом та України зокрема схиляються до думки, що з території України до Червоної армії було мобілізовано близько 7 млн осіб, із яких убито в боях, загинуло в полоні, пропало безвісти, померло в госпіталях під час війни та в перші повоєнні роки майже 4,1 млн. Демографічні втрати від 1 січня 1941 р. до 1 січня 1945 р. становлять понад 13,5 млн осіб. Серед них загинули й ті, хто залишив Україну (біженці, переміщені особи, оstarбайтери) й не повернувся, а також ненароджені [37].

Установити персональні відомості всіх загиблих військовослужбовців, призваних із теренів України, не було можливо через низку причин, одна з яких – відсутність єдиного осередку зібрання узагальненого масиву документів та матеріалів, пов'язаних із подіями Другої світової війни.

Таким центром став Національний музей історії України у Другій світовій війні. Від початку свого створення Музей збирає матеріали й артефакти, пов'язані

з участю представників українського народу в найбільшому військово-політичному протистоянні ХХ ст., під час якого Україна виявилася заручницею двох найжорстокіших тоталітарних режимів та ареною найзапеклішого збройного й ідеологічного протистояння. Упродовж останніх десятиліть науковці Музею досліджують питання людських військових утрат України у Другій світовій війні.

У Музеї сформовано Документальний фонд з обліку людських військових втрат уродженців України, призваних до лав Червоної армії в 1939–1945 рр. На українських теренах це чи не єдина інституція, що займається комплексним вивченням, систематизацією, тезавруванням та популяризацією зібраного джерельного масиву, а також здійснює науково-документальний пошук на запити. Складовою частиною сформованого фонду є персональний мартиролог – історико-меморіальний серіал «Книга Пам'яті України».

«Книга Пам'яті України» – перша спроба встановити поіменно всіх загиблих на фронтах німецько-радянської війни військовослужбовців-українців та уродженців України.

Упродовж 90-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ ст. вийшли друком 257 томів (у 260 книгах), де обліковано інформацію на 3103 304 загиблих комбатантів – українців та призваних чи мобілізованих із території України [36, 111].

Вінницькою обласною редакційною колегією видані дев'ять томів Книг Пам'яті України, де містяться дані на 148 588 осіб [36, 111].

Київське міське видавництво Книги Пам'яті України випустило три томи книг. Київська обласна редакція Книги Пам'яті – вісім томів. Кількість військовослужбовців, партизанів і підпільників – українців та уродженців України, представлених у Книгах Пам'яті України по Київській області, обраховано як 168 833 особи [36, 111].

Івано-Франківська редакція випустила три томи книг, до яких внесла імена 29 371 військовика, який народився чи був призваний із теренів області або рідні якого проживали на Івано-Франківщині. Крім того, до Книг Пам'яті додали 1128 прізвищ солдатів Червоної армії, які загинули в боях на території області [36, 111].

Упродовж 2003–2005 рр. під час реалізації виставкових проєктів «І пам'ять, і слава...» та «Переможці» в Музеї було вперше представлено «похоронки» з військкоматів м. Київ, Київської області та по кілька справ з усіх областей України й АР Крим, передані для тимчасового експонування Міністерством оборони України на прохання керівництва Музею [31, 9].

Під час роботи над цим документально-художнім виставковим проєктом музейникам вдалося встановити прізвища 350 військовослужбовців, повідомлення про чию смерть не були передані рідним, які проживали в м. Київ. Причини типові: «адресат вибув», «будинок зруйнований». Через це прізвища солдатів та офіцерів не ввійшли до томів «Книги Пам'яті України – місто-герой Київ».

За результатами підготовки виставки «І пам'ять, і слава...» науковці Музею склали додаткові списки загиблих військовиків, прізвища яких було внесено до чергового тому історико-меморіального видання «Книги Пам'яті України – місто-герой Київ» «У вічному боргу», який побачив світ у 2005 р. [31, 9].

Серед оригінальних сповіщень про загибель, які експонувались у цих виставкових проєктах, часто траплялися документи в поганому стані. Адже ці джерела зберігалися під грифом «таємно», досить часто в непристосованих приміщеннях: на горищах, у підвалах тощо. Тому відбувалася деструкція паперу, згасав текст, і деякі документи, на жаль, утрачено назавжди. Крім того, цей джерельний масив мав відповідний термін зберігання. Саме тоді виникла ідея створити в Музеї єдиний в Україні Документальний фонд загиблих і зниклих безвісти військовослужбовців.

У 2006 р. міністр оборони України та начальник штабу Сухопутних військ Збройних сил України підтримали ідею керівництва Музею й ухвалили рішення про передачу документів з обліку втрат військовослужбовців Червоної армії 1939–1945 рр. (сповіщення про загибель, списки зниклих безвісти, алфавітні книги обліку полеглих, листування щодо пошуку військовиків та ін.) на довічне державне зберігання до Музею. Відтоді науковці-музейники розпочали цілеспрямоване збирання та вивчення цієї скорботної документалістики воєнної доби [31, 7].

Основним джерелом формування Документального фонду загиблих і зниклих безвісти військовослужбовців, призваних до лав Червоної армії в 1939–1945 рр., стали військові комісаріати України. Збір документів у цих установах відбувався від 2006 р. в кілька етапів і триває досі.

Щоб одержати «похоронки» в повному обсязі й таким чином запобігти їх знищенню, Національний музей історії України у Другій світовій війні не раз звертався по сприяння до кількох президентів України та міністрів оборони, вів перемовини з багатьма військкоматами.

У процесі дослідження зібраних матеріалів було встановлено факт наявності документів загиблих військовослужбовців, окрім районних військкоматів, у інших установах: Галузевому державному архіві Міністерства оборони України (ГДА МОУ) та державних обласних архівах.

Співпрацюючи з ГДА МОУ, Музей отримав 23 справи по Київській області. 15 квітня 2009 р. до нього було передано 14 справ по Вінницькій області, а також 11 – по Івано-Франківській області [1; 2; 3; 4].

Державним архівом Вінницької області були передані сканографії 11 справ, Івано-Франківської області – 2 справ із документами загиблих військовослужбовців [7–19].

Загалом упродовж 2007–2020 рр. наукові співробітники Музею зібрали 10 тис. архівних справ, що містять дані про загибель майже 3 млн військовослужбовців Червоної армії [20].

По Вінницькій області зібрано 428 справ, Київській – 447, Івано-Франківській – 392.

Отримані справи – це грубезні томи, що містять сповіщення про загибель, які надходили до військкоматів із військових частин та лікувальних установ, списки зниклих безвісти, листи з фронту, документи загиблих військовослужбовців, переписка щодо розшуку і т. ін. Згідно з наказом міністра оборони СРСР № 0215 від 15 листопада 1975 р. «Про введення в дію переліків документів із термінами їх зберігання» ці матеріали мали б зберігатися 75 років [5]. Фактично зібрання Музеєм цієї скорботної документалістики врятувало її від знищення, адже термін зберігання контенту добігав кінця у 2020 р.

Під час збирання та вивчення цього джерельного комплексу постала проблема систематизації документів за адміністративно-територіальним поділом країни (центри деяких районів і сільських рад були перенесені до інших адміністративних одиниць унаслідок зруйнування низки населених пунктів під час війни, з'явилися нові адміністративні підпорядкування та утворення; було сформовано сучасні адміністративні райони на території приміських зон міських рад – обласних центрів; відбулося зарахування селищ міського типу та населених пунктів до категорії міст районного підпорядкування та їх перейменування; укрупнено було сільські ради тощо). Загалом від 1939 р. більшість областей і всі райони України змінили свою географічну конфігурацію. У 1954 р. утворено Черкаську область – і 30 районів Київської, Полтавської, Кіровоградської та Вінницької областей опинились у її складі [26, 68]. Івано-Франківська область отримала свою теперішню назву в 1962 р. [27, 73; 40, 168].

Із метою вдосконалення технології збирання та систематизації отриманих матеріалів науковці створили Алфавітний покажчик із описом переданої документації з районних військкоматів (від 1941 р. до наших днів) усіх областей України відповідно до чинного адміністративно-територіального поділу держави. Крім того, для цілеспрямованого вивчення цього джерельного зібрання було створено картотеку переданих матеріалів за видами отриманих документів.

Упродовж 2006–2021 рр. в Музеї не припиняються дослідження, систематизація та оцифрування колекції матеріалів про військовослужбовців – уродженців України, загиблих під час Другої світової війни. На базі цього фонду розпочато створення Всеукраїнської електронної бази загиблих і зниклих безвісти військовослужбовців (ВБЗ). Програмне забезпечення бази розроблено на основі Microsoft Office Access 2003. Цей електронний ресурс містить усю наявну інформацію про військовика: прізвище, ім'я, по батькові, місце народження, назву військкомату, який призвав солдата, військове звання, посаду, номер частини або польової пошти, обставини й час загибелі, а також місце поховання. До бази вносять відомості про полеглих у 1939–1945 рр. та померлих у госпіталях упродовж 1946 р. солдатів і командирів Червоної армії, призваних або народжених на території УРСР та в Криму, а також уродженців інших територій, у чий графі

«національність» було написано «українець». Усі відомості викладено українською мовою, прізвище дублюється російською, відповідно до його написання в оригінальному документі. До персональних відомостей військовослужбовця вперше підв'язано наявні документи й сторінки Книг Пам'яті України. Для зручності користування ВБЗ поділено за областями. Кожній із них присвоєно персональний код: наприклад, Вінницька – Вн, Київська – Кв, Івано-Франківська – ІФ. Саме на основі цих областей здійснено науково-дослідну роботу «Україна в роки Другої світової війни», яка зареєстрована в Українському інституті науково-технічної експертизи та інформації.

Першим результатом перспективної науково-дослідницької програми «Україна в роки Другої світової війни – демографічний вимір» стало науково-документальне видання «Київські адреси сповіщень про загибель: дослідження, документи, свідчення», яке побачило світ у 2013 р. До наукового обігу було введено основні нормативні та звітні документи й матеріали військкоматів м. Київ щодо обліку загиблих військовослужбовців, вручення родинам «похоронок» та призначення пенсій за 1944–1959 рр. Створено персональну базу даних на загиблих та зниклих безвісти комбатантів м. Київ (додаток на CD-диску), яка об'єднує відомості Документального фонду загиблих і зниклих безвісти військовослужбовців, призваних до лав Червоної армії в 1939–1945 рр. з території України, а також усіх друкованих мартирологів та загальнодоступних електронних ресурсів, зокрема <https://obd-memorial.ru>. База налічує 89 802 персоналії, що на 24 тис. осіб більше, ніж у тритомному виданні «Книга Пам'яті України – місто-герой Київ» [27, 6].

Наступним кроком у межах цієї програми став аналіз музейного Документального фонду Обухівського району Київської області, який містить дані на 4712 осіб [46]. Обухівський РВК передав до Музею тільки 6 справ (решта не збереглися).

Навіть невеликий джерельний комплекс Обухівського РВК є документальним зібранням, яке дає змогу вивчати питання військових утрат окремого регіону; студіювати різні аспекти малодосліджених тем, зокрема участі українців у радянсько-фінляндській війні, повторних мобілізацій, ставлення влади до цього мобілізаційного контингенту та багато інших.

У межах вивчення питання про людські військові утрати за регіонами було проведено дослідження Документального фонду Вінниччини та Івано-Франківщини. Так, серед документального зібрання Вінницької області знайдені матеріали, які підтверджують підготовку СРСР до майбутньої війни [38, 104]. Це сповіщення на загиблих вінничан під час військового конфлікту з Японією на р. Халхин-Гол 1939 р. [52; 53]. Крім того, в джерельному зібранні є документи про полеглих військовослужбовців-вінничан під час радянсько-польської війни 17 вересня – 6 жовтня 1939 р. та радянсько-фінляндської війни 30 листопада 1939 р. – 13 березня 1940 р. [49–51; 47; 48]. Ті, хто прагнув отримати інформацію

своїх родичів, заповнювали анкети, в яких окрім біографічних відомостей на розшукуваного додавали останній лист із фронту. Серед документів фонду загиблих військовослужбовців, призваних військкоматами Вінницької області, таких епістол зберігається кілька десятків.

Знайдені документи важливі для розкриття таких аспектів, як установлення людських військових утрат під час збройних конфліктів за межами держави, а також для розуміння питань мотивації комбатанта, вивчення його бойового шляху та повсякденного життя, настроїв і почуттів тощо.

Позаяк армія повсякчас брала участь у воєнних конфліктах, то на мирній території радянських республік постійно організовували військові збори, до яких залучали цивільне населення. Особливо такі збори почастишали напередодні німецько-радянської війни. Так, на теренах Івано-Франківської області збори резервістів відбувались у травні – червні 1941 р., і чоловіків, яких призвали туди, з початком війни направляли на фронт [39, 89]. Більшість із них загинула. Проте не всі резервісти були взяті на військовий облік. Саме тому по закінченні бойових дій родичі жертв мали доводити, що призвані на збори резервісти були учасниками німецько-радянської війни, з якої не повернулися. Це підтверджують заяви, анкети й свідчення, що зберігаються в Документальному фонді Івано-Франківської області [56–59].

Серед матеріалів Івано-Франківської області є унікальні документи з малодосліджених тем, зокрема лист Головного комітету допомоги українським полоненим до громадського та парафіяльного уряду с. Нижній Струтинь Рожнятівського району [55]. Головний комітет допомоги українським полоненим функціонував при Генеральному губернаторстві, до складу якого входила частина західноукраїнських земель. Одним зі своїх завдань він вважав допомогу полоненим червоноармійцям та повідомлення про їхню смерть у полоні родинам.

Крім того, в Документальному фонді на загиблих військовослужбовців Івано-Франківської області є документи, з яких дізнаємося про операцію «Вісла», про примусове переселення великої кількості людей із Польщі до СРСР і навпаки [54].

Унікальне музейне зібрання Вінницької та Івано-Франківської областей свідчить про те, що повернення Червоної армії і відновлення радянської влади супроводжувались антигуманними мобілізаціями та невинно високими втратами на фронтах. Воно також дає змогу студіювати складні теми щодо політики держави у ставленні до мобілізованих «польовими військкоматами» або мобілізованих до промисловості, полонених, засуджених, дезертирів, примусових переселенців та ін.

У наступних тематичних довідках щодо людських військових утрат ми зробили спробу створити просопографічний портрет Героя Радянського Союзу на прикладі життєвого та фронтового шляху 124 вихідців із Вінницької області, удостоєних цього звання в роки Другої світової війни, 60 із яких загинули [43, 68].

Вивчаючи історію «жіночої проблеми» у війську в умовах війни, науковці спробували дослідити школу життя жінки-військовослужбовця з Вінниччини та Івано-Франківщини, її унікальне вміння виживати в чоловічому середовищі й брати участь у подіях, що суперечать базовим інстинктам жінки як матері, яка дарує життя іншим людям [42]. До наукового обігу було введено документи про 42 полеглих жінок-військовослужбовців із Вінниччини та 21 – з Івано-Франківщини.

Працюючи над тематичними розвідками, спрямованими на дослідження доль радянських військовополонених, та виокремлення українських бранців із загальної кількості загиблих полонених з Радянського Союзу, науковці встановили дані 928 українських в'язнів (114 осіб, загиблих у нацистському пересильному таборі дулаг-100 в м. Порхов, Псковська область, РФ; 16 військовослужбовців, загиблих у нацистському таборі Наутсі у Фінляндії (нині перепоховані на території РФ); 192 – у нацистських таборах на о. Енгелей та поселенні Невердал у Норвегії; 606 – у шталазі XII F Больхен-Форбах, Йоганніс-Баннберг на території Франції) [22, 21, 23; 34; 41]. Досліджена інформація про військовополонених (серед них 43 українці з Вінницької, 74 з Київської та 1 з Івано-Франківської областей) дала змогу реконструювати рельєфну картину швидкого відступу Червоної армії від кордонів СРСР, катастрофічних поразок у бойових діях, потрапляння в котли й оточення великих контингентів військ, зокрема на території України. Крім того, зібрані по дрібці додаткові відомості допомогли встановити місця перебування в полоні українських бранців: від нацистських пересильних таборів, великих шталагів, до малих робочих таборів, а також адреси їхньої загибелі, поховання й перепоховання. Завдяки їм можна обрахувати ідентифікованих українських військовополонених як «загиблих у полоні» в конкретному нацистському таборі, а не як «зниклих безвісти». Отже, ми повертаємо ці імена на карту нашої пам'яті, а також пропонуємо ознайомитися з напрацюваннями на цю тему онлайн.

16 січня 2020 р. відбулася презентація електронного ресурсу ВБЗ – пошукового порталу [martyrology.org.ua](http://martyrology.org.ua) [35]. Це перший сайт такого характеру, створений музейними фахівцями. Відтепер Україна має власний пошуковий портал, який є важливим джерельним масивом інформації про загиблих та зниклих безвісти військовиків Другої світової війни.

На відміну від меморіального видання «Книга Пам'яті України», де персональні відомості на полеглих обмежуються двома-трьома рядками, документи, викладені на порталі, уможливають не лише глибокий аналіз загальної проблеми людських військових утрат України у війні, а й отримання систематизованої персональної інформації на кожного із загиблих. Крім того, пошукова діяльність за матеріалами фонду, яку проводять працівники відділу на запити від населення, є унікальним джерелом для вивчення стану історичної пам'яті про минулу війну в сучасному суспільстві.



Загальнодоступний портал стане у пригоді багатьом: тим, хто цікавиться долею та місцями поховання своїх рідних, призваних із території України; науковцям у пізнанні війни в «україноцентричному» вимірі; краєзнавцям в антропоцентричному підході під час написання регіональних досліджень.

Пошуковий портал щодо м. Київ та Київської області містить інформацію про 176 254 військовослужбовців, 223 791 сканографію оригінальних документів та 4419 файлів сторінок Книг Пам'яті України; щодо Вінницької області – 110 497 персональних записів, 123 975 сканографій документів та 3579 файлів сторінок Книг Пам'яті України; щодо Івано-Франківської області викладено 21 561 персональний запис, 32 201 сканографію документів та 952 файли сторінок Книг Пам'яті України [24].

Національний музей історії України у Другій світовій війні володіє репрезентативним комплексним історичним джерелом, різноманіття й обсяг якого дають змогу знаходити нові документи задля повернення суспільству й родинам імен загиблих та зниклих безвісти. Електронний контент опрацьованих матеріалів регулярно з'являється в доступі онлайн.

Цей майже тримільйонний ресурс із персональними відомостями про полеглих українців, які за власною волею або мобілізаційним примусом боролися з агресорами та окупантами, допоможе назвати обґрунтовану цифру загальної кількості безповоротних військових утрат за конкретними документами, детальніше дослідити демографічні показники цього контингенту, а також сприятиме регіональним і тематичним дослідженням цієї багатовимірної і все ще важливої теми та стимулюватиме їх.

#### *Джерела та література:*

1. *Акт прийому-передачі документів на загиблих військовослужбовців у роки Великої Вітчизняної війни Галузевим державним архівом Міністерства оборони (далі – ГДАМО) України до Меморіального комплексу від 2009 р. // Науково-документальне зібрання Національного музею історії України у Другій світовій війні (далі – НМІУДСВ).*
2. *Акт прийому-передачі документів на загиблих військовослужбовців у роки Великої Вітчизняної війни ГДАМО України до Меморіального комплексу від 09.11.2010 р. // Науково-документальне зібрання НМІУДСВ.*
3. *Акт прийому-передачі документів на загиблих військовослужбовців у роки Великої Вітчизняної війни ГДАМО України до Меморіального комплексу від 15.04.2011 р. по Вінницькій обл. (3 спр.) // Науково-документальне зібрання НМІУДСВ.*
4. *Акт прийому-передачі документів на загиблих військовослужбовців Вінницької області у роки Великої Вітчизняної війни ГДАМО України до Меморіального комплексу від 15.04.2011 р. (11 спр.) // Науково-документальне зібрання НМІУДСВ.*
5. *Галузевий архів Міністерства оборони України. – Ф. 4370. – Оп. 45747. – Спр. 1 (Приказ министра обороны СССР от 15 ноября 1975 г. № 0215 «О введении в действие перечней документов со сроками их хранения»).*
6. *Гримич М. Антропология войны. Case study: дивізія «Галичина» / Марина Гримич. – К.: Дуліби, 2017. – 256 с.*
7. *Державний архів Вінницької області. – Ф. Р-1608. – Оп. 2. – Спр. 1. – 183 арк.*

8. Там само. – Спр. 2. – 38 арк.
9. Там само. – Спр. 3. – 30 арк.
10. Там само. – Спр. 4. – 68 арк.
11. Там само. – Спр. 5. – 123 арк.
12. Там само. – Спр. 6. – 22 арк.
13. Там само. – Спр. 7. – 224 арк.
14. Там само. – Спр. 8. – 80 арк.
15. Там само. – Спр. 9. – 48 арк.
16. Там само. – Спр. 10. – 65 арк.
17. Там само. – Спр. 15. – 11 арк.
18. Державний архів Івано-Франківської області. – Ф. Р-753с. – Оп. 1. – Спр. 18. – 309 арк.
19. Там само. – Спр. 88. – 298 арк.
20. Документальний фонд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vbz.martyrology.org.ua/documental/>. – Назва з екрана.
21. Долина Слави. Мурманська область. Наутсі – місце загибелі українських військовополонених [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vbz.martyrology.org.ua/necropolis/russia/slava.php>. – Назва з екрана.
22. З історії табору «Дулаг-100» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vbz.martyrology.org.ua/necropolis/russia/porhov.php>. – Назва з екрана.
23. Загиблі на о. Енгелей (Норвегія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vbz.martyrology.org.ua/necropolis/norway/engelej.php>. – Назва з екрана.
24. Звіт роботи науково-дослідного відділу з питань військових втрат України та історичної пам'яті НМІУДСВ за 2020 р. // Наукова частина НМІУДСВ.
25. Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т.: Івано-Франківська область / Інститут історії АН УРСР. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії АН УРСР, 1971. – 640 с.
26. Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т.: Черкаська область / Інститут історії АН УРСР. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії АН УРСР, 1972. – 788 с.
27. Київські адреси сповіщень про загибель: дослідження, документи, свідчення / Ін-т історії України НАН України; Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років»; ред. кол.: Л.В. Легасова (кер. проекту) та ін. – К.: Аеростат, 2013. – 348 с.
28. Коваль М.В. Україна: 1939–1945. Маловідомі і непрочитані сторінки історії / М.В. Коваль. – К., 1995. – 194 с.
29. Коваль М.В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939–1945 рр.) / За голов. ред. В. Смоля. НАН України. Інститут історії України / М.В. Коваль. – К.: Альтернативи, 1999. – 336 с. (Серія «Україна крізь віки»: В 15 т. – Т. 12).
30. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні / В. Косик. – Париж – Нью-Йорк – Львів: Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, 1993. – 660 с.
31. Легасова Л. Документи з обліку людських військових втрат України у Другій світовій та Великій Вітчизняній війнах як музейний предмет та об'єкт наукових досліджень / Любов Легасова // Київські адреси сповіщень про загибель: дослідження, документи, свідчення / Ін-т історії України НАН України; Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років»; ред. кол.: Л.В. Легасова (кер. проекту) та ін. – К.: Аеростат, 2013. – С. 7–26.
32. Лисенко О. Втрати УПА та українського націоналістичного підпілля в роки Другої світової війни й повоєнне десятиліття / О. Лисенко // «За край і волю, за нації долю!»: дослідження, документи, свідчення / Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс, Ін-т історії України НАН України; ред. кол.: Л.В. Легасова (кер. проекту) та ін. – К.: Аеростат, 2017. – С. 24–41.

33. Муковський І.Т., Лисенко О.Є. Звитяги і жертовність: Українці на фронтах Другої світової війни / За ред. В.Д. Конашевича. – К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 1996. – 568 с.
34. Невердал – місце загибелі українських військовополонених [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vbz.martyrology.org.ua/necropolis/norway/neverdal.php>. – Назва з екрана.
35. Презентація пошукового порталу [martyrology.org.ua](http://martyrology.org.ua) (16.01.2020 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.warmuseum.kiev.ua/all-news-images/2020/16.01/> ([https://www.warmuseum.kiev.ua/\\_ua/news/archive/](https://www.warmuseum.kiev.ua/_ua/news/archive/)). – Назва з екрана.
36. Рибченко Л. Демографія і демагогія: до питання військових втрат України / Людмила Рибченко // Україна. Війна. Власна пам'ять: дослідження, документи, свідчення / Ін-т історії України НАН України; Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс; ред. кол.: Л.В. Легасова (кер. проекту) та ін. – К., 2015. – С. 110–116.
37. Рибченко Л.В. Довідка про демографічні втрати України у Другій світовій війні // Наукова частина НМІУДСВ.
38. Россия и СССР в войнах XX века. Книга потерь / Г.Ф. Кривошеев, В.М. Андроников, П.Д. Буриков и др. – М.: Вече, 2010. – 624 с.
39. Ругаль В. Джерельна база загиблих Вінниччини в Національному музеї історії України у Другій світовій війні / В. Ругаль // Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал. – 2017. – № 2 (16). – С. 93–113 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://vim.gov.ua/pages/\\_journal\\_files/12.07.2017/pdf/VIM\\_16\\_2017-93-113.pdf](https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/12.07.2017/pdf/VIM_16_2017-93-113.pdf). – Назва з екрана.
40. Ругаль В. Документальний фонд загиблих Івано-Франківської області в Національному музеї історії України другій світовій війні / В. Ругаль // Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал. – 2017. – № 3 (17). – С. 81–102 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://vim.gov.ua/pages/\\_journal\\_files/04.10.2017/pdf/VIM\\_17\\_2017-81-102.pdf](https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/04.10.2017/pdf/VIM_17_2017-81-102.pdf). – Назва з екрана.
41. Україна. Хроніка визволення: дослідження, документи, свідчення / Ін-т історії України НАН України; Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років»; ред. кол.: Л.В. Легасова (кер. проекту) та ін. – К.: Аеростат, 2014. – 324 с.
42. Уродженці України, які загинули в шталазі XII F (м. Бан-Сен-Жан, Франція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vbz.martyrology.org.ua/necropolis/france/>. – Назва з екрана.
43. Філатова Н., Ругаль В. Гендерний аспект людських військових утрат Вінниччини під час Другої світової війни / Н. Філатова, В. Ругаль // Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал. – 2019. – № 3 (25). – С. 63–81 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://vim.gov.ua/pages/\\_journal\\_files/05.11.2019/pdf/VIM\\_25\\_2019-63-81.pdf](https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/05.11.2019/pdf/VIM_25_2019-63-81.pdf). – Назва з екрана.
44. Філатова Н., Ругаль В. «Герої Радянського Союзу – уродженці Вінниччини, загиблі на фронтах Другої світової війни: просопографічний портрет» / Н. Філатова, В. Ругаль // Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал. – 2020. – № 1. – С. 68–83 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://vim.gov.ua/pages/\\_journal\\_files/26.04.2020/pdf/VIM\\_27\\_2020-68-83.pdf](https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/26.04.2020/pdf/VIM_27_2020-68-83.pdf). – Назва з екрана.
45. Філатова Н., Ругаль В. До історії «жіночого питання» в Червоній армії (1939–1945 рр.): за матеріалами Документального фонду людських втрат Івано-Франківської області / Н. Філатова, В. Ругаль // Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал. – 2021. – № 1. – С. 5–16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://vim.gov.ua/pages/\\_journal\\_files/04.06.2021/pdf/VIM\\_31\\_2021-5-16.pdf](https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/04.06.2021/pdf/VIM_31_2021-5-16.pdf). – Назва з екрана.

46. Філатова Н., Ругаль В. Уродженці України в шталазі XII F Больхен-Форбах, Йоганніс-Баннберг: історія пошуку // Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал. – 2020. – № 2–3 (28–29). – С. 94–109 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://vim.gov.ua/pages/\\_journal\\_files/12.11.2020/pdf/VIM\\_28\\_2020-94-109.pdf](https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/12.11.2020/pdf/VIM_28_2020-94-109.pdf). – Назва з екрана.
47. Фонди Національного музею історії України у Другій світовій війні. – Всеукраїнська база загиблих.
48. Там само. – Вн-02838.
49. Там само. – Вн-05203.
50. Там само. – Вн-10066.
51. Там само. – Вн-22972.
52. Там само. – Вн-25884.
53. Там само. – Вн-35279.
54. Там само. – Вн-40352.
55. Там само. – ІФ-04375\_1.
56. Там само. – ІФ-06878.
57. Там само. – ІФ-16036.
58. Там само. – ІФ-16036\_4.
59. Там само. – ІФ-16036\_9.
60. Там само. – ІФ-16036\_14.

© **Любовь ЛЕГАСОВА**  
© **Наталья ФИЛАТОВА**

## **ЛЮДСКИЕ ВОЕННЫЕ ПОТЕРИ ВИННИЧЧИНЫ, КИЕВЩИНЫ И ИВАНО-ФРАНКОВЩИНЫ В 1939–1945 гг. (ПО МАТЕРИАЛАМ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ФОНДА ПОГИБШИХ)**

*Освещаются итоги работы над научно-исследовательской программой «Украина в годы Второй мировой войны – демографическое измерение» (Винниччина, Киевщина, Ивано-Франковщина) по документальному фонду воинов Красной армии, погибших в 1939–1945 гг., Национального музея истории Украины во Второй мировой войне.*

**Ключевые слова:** документальный фонд погибших, извещения о гибели, Национальный музей истории Украины во Второй мировой войне, Винницкая область, Ивано-Франковская область, Киевская область.

## HUMAN MILITARY LOSSES OF VINNYTSIA, KYIV AND IVANO-FRANKIVSK REGIONS IN 1939–1945 (ACCORDING TO THE DOCUMENTARY FUND OF KILLED)

*The history of the Second World War is expected to remain relevant to researchers, since many historical sources, for a variety of reasons, are still inaccessible for exploration. So for instance, the collection of documents of the fallen Red Army's soldiers who were mobilized and drafted on the territories of Ukraine during the Second World War had been storing in the regional and municipal conscription offices until 2006. Currently, this collection is stored in the National Museum of the History of Ukraine in the Second World War. This documentary collection is being processed, incorporated into the scientific circulation, and introduced to a wide audience. The program «Ukraine during the Second World War: demographical dimension» (Vinnytsia region, Kyiv region, Ivano-Frankivsk region) is undergoing for the last five years and was registered in the Ukrainian Institute of Scientific and Technical Expertise and Information in 2016.*

*Since that moment new sources, which are able to give the proper answers for the wide range of questions, were incorporated into scientific circulation. This documents, in particular, are contradicting the thesis of the Soviet unwillingness to war and assisting to study various little-explored topics of the Second World War. Most importantly, the digital content of processed materials is being regularly published on the Internet, therefore providing the possibility for ordinary citizens to find information about their relatives, who perished during the Second World War.*

**Keywords:** *documentary collection for killed, death certificates, National Museum of the History of Ukraine in the Second World War, Vinnytsia region, Ivano-Frankivsk region, Kyiv region.*